

**Role of the Sustainable Tourist Development for the Regional Economy
of Varna Municipality**

PhD candidate Tihomir Patarinski
University of Economics - Varna, Varna, Bulgaria
tihomir.patarinski@ue-varna.bg

Abstract

An important component in assessing the role of sustainable tourism is determining its economic, environmental, cultural and social impact in the designated area. The recognition of impacts that tourism causes in destination areas is a crucial parameter in the decision-making process for tourism. This process is essential so that tourism's sustainability in a destination area will be ensured. This study uses a matrix of indicators to examine the economic effects of tourism in a Varna municipality. The matrix provides a systematic framework for synthesizing and displaying the data on a regional tourism industry and estimating his regional economic multiplier in terms of sustainable development.

Keywords: Sustainable Development, Economic Impact, Tourism Growth, Destination Product, Varna municipality

JEL Code: Z320

Въведение

През последните десетилетия туризмът се утвърди като един от най-бързо развиващите се икономически отрасли, който в световен мащаб генерира приходи от милиарди долари, а мобилността се е превърнала във втора природа и условие, без което съвременният човек не може. Освен икономически, той често се определя и като социален феномен, удовлетворяващ личните потребности от познание, преживявания и възстановяване, индикатор за социално положение и материален статус. С технологичното и икономическото развитие на обществото удоволствието от пътуването става достъпно за все повече хора, превръщайки го във водещ и перспективен отрасъл за цели региони по света.

За икономиката на България туризмът е приоритетно и водещо направление, с принос от над 11% в БВП на страната. За Варна той има структуроопределящо икономическо значение спрямо останалите сектори в местната икономика. Рекреационните характеристики на района, наличието на минерални извори, културно-историческите и археологическите паметници, мрежата от защитени територии, модерната материално-техническа база и добре развитата инфраструктура създават благоприятни предпоставки за развитието, както на морския, така и на много други видове туризъм през цялата година.

Изминалата 2020 г. беше уникална по своята същност, тъй като наред с множеството структурни и междусекторни предизвикателства пред българския туризъм, в световен мащаб се разгърна невиджана до момента здравна криза, свързана с епидемията от COVID-19, което наложи ограничаване и допълнително регулиране на свободата на мобилност, залегнало като фундамент в основните човешки права и свободи. Свързаните с нея икономически и регулативни предизвикателства на международно, национално и регионално ниво допълнително обуславят **актуалността на темата**, свързана с необходимостта от допълнително преосмисляне и засилване на ролята на *устойчивото развитие* на туризма като съдържателен елемент от структурата на регионалната икономика на териториалните единици, където търсенето и предлагането се срещат и сблъсъкът на интереси и концентрацията на конфликти е най-силно изразен.

Обект на изследване е *ролята на туризма в регионалната икономика и взаимовръзките му с другите елементи на системата като цяло, а предметът се фокусира върху развитието на устойчив туризъм в община Варна като елемент на регионалната икономика.*

Целта на настоящата статия е на основата на анализ на туристическите характеристиките в регионалната икономика да се очертаят проблемите и изведат перспективите за устойчиво туристическо развитие. За постигането на целта в по-нататъшното изложение се решават следните задачи: първо, прави се оценка на ролята на туризма в икономиката на община Варна, второ, очертават се проблемите и предизвикателствата пред туристическото развитие и трето, извеждат се насоките за повишаване на устойчивото туристическо развитие на Варна.

1. Оценка ролята на туризма в икономическата структура на община Варна

Безспорно предимство от геопространствена гледна точка за Варна, е излизът на Черно море, което предопределя до голяма степен и икономическия профил на общинската икономика освен като транспортен, но и като водещ курортен център не само за България, но и за Югоизточна Европа. В района на Варна са налице всички необходими условия за успешно развитие на туристическа дестинация. Още през 1921 г. общинската управа обявява града за *морски курорт*, като институционализирането му става с царски указ от 1925 г., а на туризма се възлага отговорната задача да „*бъде условие за поминък на населението*¹“.

Днес в икономическия профил на община Варна туризмът е един от основните приоритетни и структуроопределящи сектори на икономиката. По данни на НСИ за 2019 г. тук е съсредоточена 17,65% от легловата база и 18,34% от общия брой на реализираните нощувки в страната. Ежегодно около 300 млн. лв. са приходите само от нощувки в местата за настаняване (19.71% от общите за страната).

А. Ролята на туризма в икономическата структура на община Варна

В структурно отношение регионалната икономика е силно диверсифицирана със значителен превес на услугите (73%) спрямо относителния дял на първичния (3%) и вторичния (24%) икономически сектори. Съществен принос за големия дял на услугите играе туризма и свързаните с него тилови отрасли, разпределени в другите икономически сектори (фиг. 1).

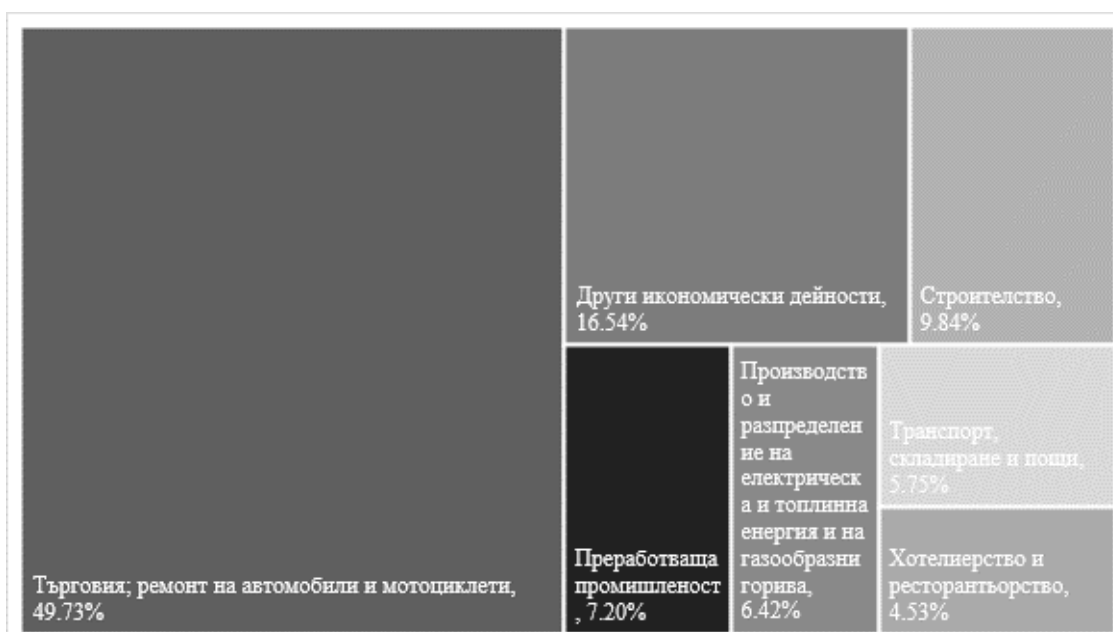
Фигура 1. Брутна добавена стойност по икономически сектори в община Варна за 2019 г. (Изчисления на автора по данни на НСИ)

По данни на НСИ сектор „хотелиерство и ресторантьорство“ заема устойчиво 6-то място с относителен дял 4,53% за 2019 г. в структурата на нетните приходи от продажби на нефинансовите предприятия в община Варна. (виж фиг. 2)

Представените данни във фиг. 2 обаче не са в състояние да обобщят целия принос и мултипликационен ефект на туристическата индустрия и свързаните с него сектори на

¹ Решение №21/10.06.1921 г., публикувано във Варненски общински вестник, бр. 5, 15.07.1921 г.

територията на община Варна. Към дейностите „хотелиерство и ресторантьорство“, като две от общо трите основни услуги по смисъла на действащия в България Закон за туризма, би следвало да добавим и „туристическия транспорт“, който според методиката на НСИ отчита целия сектор „транспорт“ и е включен в отделно направление. Допълнителните туристически услуги, свързани със свободното време на туристите и осигуряването на техния престой, също не са обособени и представени в горесцитираната таблица, което затруднява анализа и прави невъзможна оценката на мултипликатора (приноса) на туризма спрямо цялата икономическа система в община Варна. На теория туристическата индустрия спомага и ускорява икономическото развитие както на търговията, така и на строителството, недвижимите имоти, културата, спорта и развлеченията, образованието и др., но фиг. 2 обобщава и визуализира отделните секторни направления без да е възможно да се отличи приноса на туризма в тях.

Фигура 2. Нетни приходи от продажби на нефинансовите предприятия в община Варна за 2019 г. по икономически дейности (Изчисления на автора по данни на НСИ)

Безспорно е значението на туризма относно създаването на работни места в отделните регионални икономики, където липсват традиционни производствени ресурси. Въпреки ускорения информационен технологичен прогрес и все по-широкото приложение на информационни и комуникационни технологии във всички сфери на човешката дейност, туристическият продукт като особен вид услуга се характеризира със своята „неделимост“ и едновременност по създаване и потребление (Rakadzhyska et al., 2017), с висока степен на „жив“ труд, който не се поддава на механизизиране или дигитализиране.

Б. Обща характеристика на туристическото предлагане в община Варна

Прегледът на съдържателните характеристики на туризма в община Варна включва представяне на основните индикатори на туристическо развитие, свързано със състоянието и динамиката на специализираната суперструктура, нейната ефективност и натовареност от гледна точка на устойчивото развитие. Времевият обхват на анализа е 2013 - 2019, който обхваща периода на последната действаща Програма за развитие на туризма 2014-2020. За целите на изследването използваме данни основно от НСИ на ниво община, която включва всички МН с 10 и повече легла. За нуждите на анализа използваме също и данни от Единната

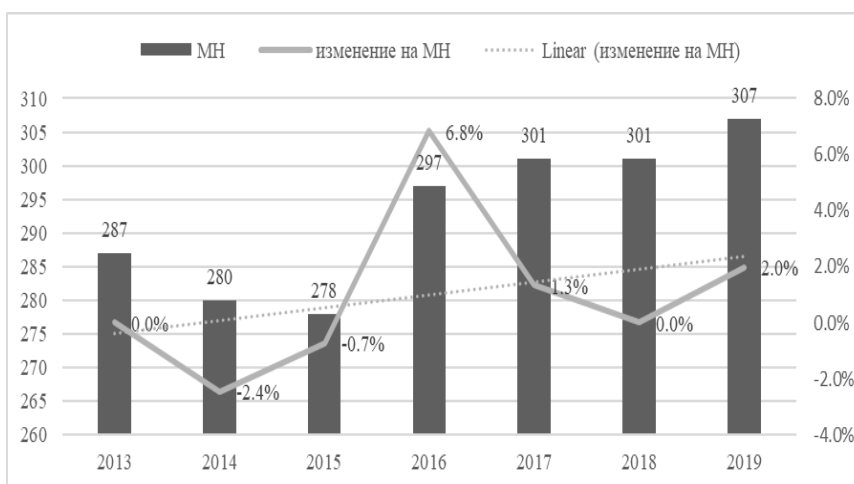
система за туристическа информация (ЕСТИ)², но поради методологични причини те не са съвместими с тези на НСИ.

а) Туристическо предлагане: дейност на меса за настаняване (МН) в община Варна

Капацитетът на хотелиерската суперструктура в община Варна нараства екстензивно и с високи темпове от 2000 г. насам като за първото десетилетие броят им е нараснал над 3 пъти, а капацитетът им се е удвоил. След това динамиката силно намалява, но не спира. Причините за това могат да бъдат както вътрешни, в следствие на пренасищането и на непропорционалното свръхразвитие спрямо търсенето и носещия капацитет на курортните зони, така и на външни фактори като световната икономическа криза от 2008-2009 г. и свързаните с нея последици на потребителското поведение.

По данни на НСИ на общинско ниво през 2013 г. функционират общо 287 МН (9,7% от всичките за страната), а през 2019 г. техният брой нараства със 7% до 307 (8,4% от общите за страната). Капацитетът на легловата база през 2013 г. е 55 853 легла (18,5% от всички в страната), а през 2019 година нараства със 7,9% до 60 268 легла, което е дял от 17,6% от легловата база в България.

В периода от 2013 до 2019 г. броят на категоризираните места за настаняване в община Варна бележат първоначално спад през 2014 и 2015 съответно с -2,4% и 0,7%, докато следващите години те се покачват и достигат до 307 през 2019 г. От представените данни във фиг. 3 може да се обобщи, че средният темп на нарастване на места за настаняване в наблюдавания район е +1%.

Фигура 3. Динамика на МН в община Варна (Изчисления на автора по данни на НСИ)

Въпреки своята относително малка географска територия върху картата на България (237 км², като от тях 205 км² са градска зона) тук са обособени три различни по своята туристическа характеристика зони със своите особености, силни и слаби страни, а именно:

- град Варна (в т.ч. вилните зони около града – Ален мак, Фичоза, Черноморец и др.) – с целогодишно функциониращи места за настаняване;
- к.к. „Св.Св. Константин и Елена“ – национален курорт, където благодарение на наличието на минерална вода, голяма част от настанителната база работи целогодишно. Тук са разположени 11% от МН и 12% от легловата база на община Варна.

² От 1 октомври 2019 г. всички хотелиери, включително физическите лица, които предоставят настаняване в стаи за гости, къщи за гости и апартаменти за гости, трябва да подават информация към Единната система за туристическа информация (ЕСТИ) съгласно изискванията на чл. 116, ал. 5 от Закона за туризма.

- к.к. „Златни пясъци“ – национален курорт, който концентрира голяма част от легловата база на община Варна (58%), а заетостта ѝ е с подчертан сезонен характер.

Въпреки направените значителни инвестиции в модерна хотелиерска суперструктура, в **категорийната структура** на община Варна преобладават все още ниско категоризираните заведения за пребиваване (39-40%). За сметка на това обаче броят легла във висококатегорийния сегмент е най-голям (58% през 2019 г.). На база посочените данни в таблица 1 може да се обобщи, че категорийната суперструктура е относително добре диференцирана и балансирана в отношение „категория - капацитет“. Наблюдава се превес в относителния дял на легловата база в МН 4 и 5 звезди. Тенденциите, които се проследяват в наблюдавания период, от една страна, са изпреварващо увеличение на броя МН от ниския клас 1 и 2 звезди, а от друга – висококатегорийните заведения за пребиваване от клас 4 и 5 звезди изпреварват като темп на нарастване останалите категории места за настаняване. (виж таблица 1)

Таблица 1. Категорийна структура на МН и легловата база в община Варна през 2019 г.

	МН (бр.)	Отн. дял на МН (%)	Легла в МН (бр.)	Отн. дял на леглата (%)
1 и 2 звезди	122	40%	10 967	18%
3 звезди	109	36%	14 166	24%
4 и 5 звезди	76	25%	35 135	58%
Σ	307		60 268	

Източник: Таблицата е съставена от автора по данни на НСИ

б) Туристическо предлагане: дейност на заведенията за хранене и развлечение (ЗХР) в община Варна

Храненето е втората „основна туристическа услуга“ според Закона за туризма, но нормативно не е дефинирано различие между специализираното „туристическо“ ресторантьорство и общото такова. По данни на Националния туристически регистър в община Варна са регистрирани общо 1 321 ЗХР с общ капацитет от 133 хил. места. От гледна точка на количеството капацитетът на ЗХР в община Варна надвишава два пъти обема на легловата база в дестинацията, което е положителна характеристика относно разнообразието и асортимента им. Наблюдава се твърде небалансирано разпределение на броя ЗХР и техния капацитет по категориен признак, като около 2/3 от тях са представители на нискокатегорийния сегмент от 1 и 2 звезди. Капацитетът на заведенията с 4 и 5 звезди е два 10% от общия. В повечето случаи, когато категоризираното заведение е част от място за настаняване (напр. при „туристическото ресторантьорство“), е налице разминаване между двете категории в полза на второто.

в) Характеристика на туристическото търсене на община Варна

След световната финансово-икономическата криза през 2008-2010 г. търсенето към България и в частност към дестинация Варна нараства, като се наблюдават някои съществени особености, характеризиращи периода от 2013 до 2019 година. **Броят на пренощуващите лица и на реализираните нощувки** нарастват средно с 3 и 2% на годишна база. Тази по своята същност положителна тенденция води до изпреварващо нарастване на „количеството“ за сметка на „качеството“. „По-големият брой туристи има по-висока социална цена и не винаги носи повече икономически ефекти“ (Neshkov et al., 2014), особено ако не е съобразен с принципите за устойчиво развитие.

Последното десетилетие туристическото развитие на страните от Балканския

полуостров бяха белязани и от други външни фактори, които предизвикаха сериозни промени в туристическото търсене към отделните региони. Основно поради геополитически причини, свързани с конфликтът в Украйна (2014), атентатите в Турция, Египет и Тунис (2015 и 2016) и войната в Близкия изток и последвалата бежанска криза в отделни райони на Европа, се стигна до мащабно преразпределение на големи туристически потоци към алтернативни и сигурни дестинации. Във Варна през 2016 г. статистиката отчете над 1 млн. пренощуващи лица и 5,1 млн. нощувки в МН с ръстове съответно от +21 и +23% (виж фиг. 5 и фиг. 6). Броят на пренощуващите лица в местата за настаняване в община Варна достигат своя максимум през 2019 г. – 1 122 325, а броят на нощувките е с най-висока стойност (5 186 434) през 2018 г.

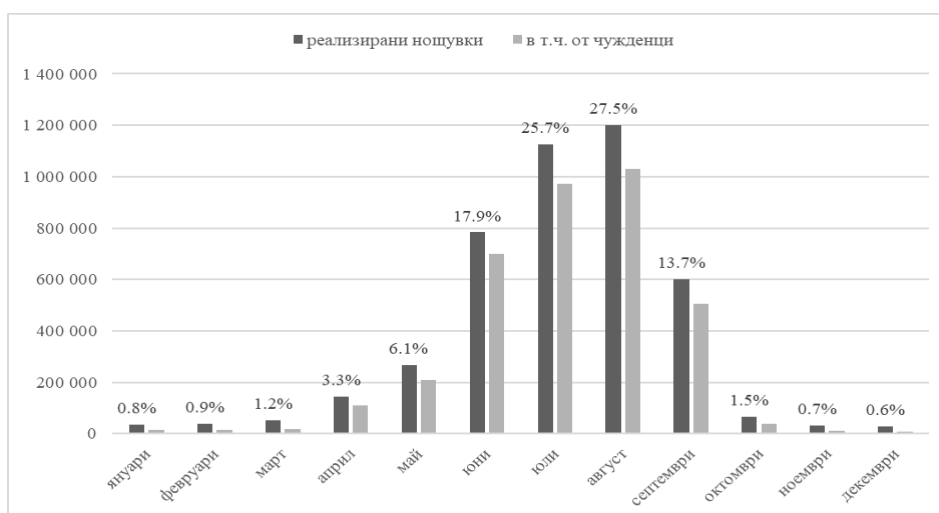

Фигура. 5. Динамика на пренощуващите лица в МН в община Варна (Изчисления на автора по данни на НСИ)

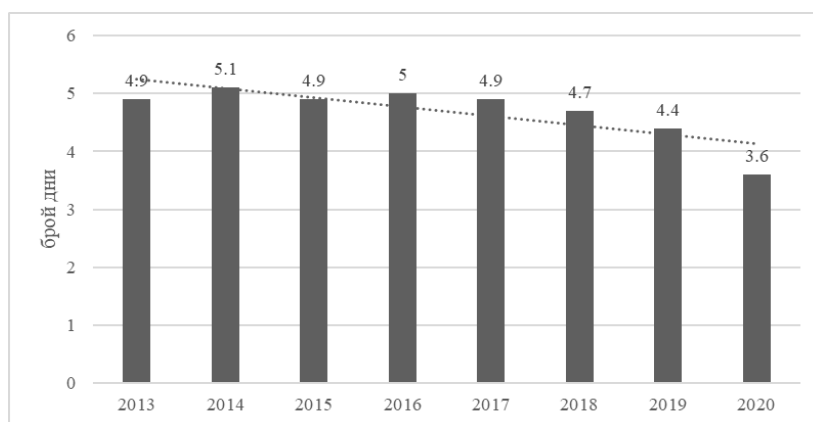
Фигура. 6. Динамика на реализираните нощувки в МН в община Варна (Изчисления на автора по данни на НСИ)

В рамките на една календарна година туристическото търсене към Варна се отличава със силно изразена **сезонност**, като през 2019 година 85 % от нощувките в дестинацията се реализират в периода от юни до септември, като само през юли и август делът на нощувките е повече от половината от общия обем за цялата година - над 53 %. (Виж фиг. 7) До голяма степен това се дължи на моноструктурния характер на регионалния туристически продукт, чиито основен елемент е преди всичко летният ваканционен туризъм за сметка на други алтернативни видове и форми.

Фигура. 7. Реализирани нощувки в МН в община Варна през 2019 г. по месеци
(Източник: ЕСТИ и Община Варна)

По отношение на **средния престой** данните следват световната тенденция туристите да пътуват „все по-далече, все по-бързо, все по-кратко, но все по-често“ (Friedl, 2002). Негативната тенденция относно намаляването на средния брой нощувки на едно лице във Варна не прави изключение в това отношение. От 4,9 дни среден престой през 2013 година те намаляват с 10% до 4,4 дни през 2019 г. (виж фиг. 8) С най-голям престой за 2019 в община Варна се характеризират туристите от Русия (7,2 дни), следвани от Норвегия (6,6), Германия (6,1), Полша (6,1) и Естония (6).

Фигура 8. Динамика на средния престой на туристите в община Варна
(Източник: НСИ)

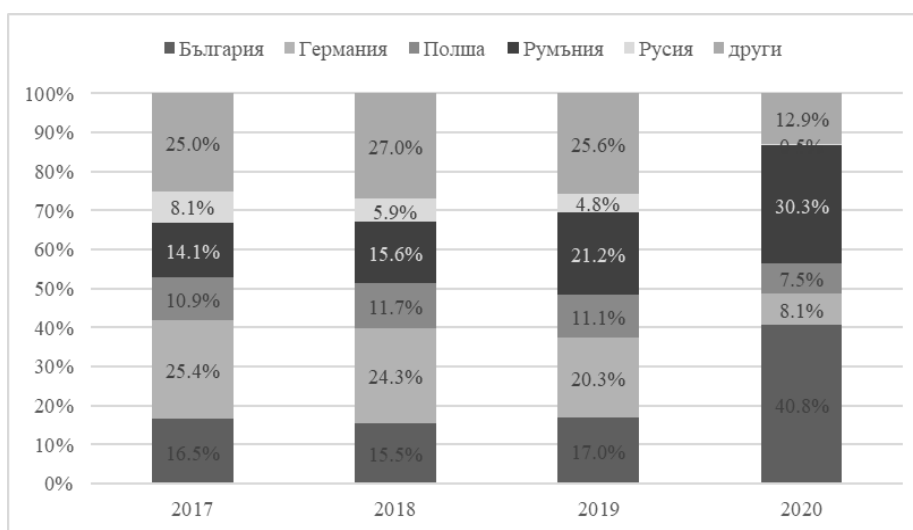
По отношение на броя **реализирани нощувки** чуждестранният пазар отново е водещ в община Варна, като за 2019 г. 1 117 160 нощувки едва 17% са от българи. (виж фиг. 9) С най-голям дял по този показател се откроява пазар Германия с 25,4% през 2017 г. до 20,3% през 2019 г. от общия обем нощувки в дестинацията. През последните 3 години се забелязва спад на този пазар, но въпреки това той играе водеща роля и е структуроопределящ по отношение на туристическото търсене към дестинация Варна.

Прогресивно се развива пазар Румъния като от 625 912 нощувки през 2017 г. те нарастват до 924,368 през 2019 г. В относителен дял реализираните нощувки от румънски туристи представляват 21,2% от всички в дестинация Варна за същата година. За този пазар е характерен по-късия престой (под 4 дни) в сравнение с другите националности, което има

своята социална и икономическа цена, но се компенсира от големия обем туристи.

Пазар Полша заема константно 4то място по брой на реализирани нощувки в дестинация Варна, с относителен дял от около 11%, като този показател следва успоредно и тенденцията в брой на нощуващите лица на тази националност.

За пазар Русия дялът на реализираните нощувки се свива до 208 хил. (4,8% от всичките в община Варна) през 2019 г. За руските туристи е характерно, че регистрират най-висок показател по среден престой в дестинация Варна с 8,1 дни през 2017 г., 7,4 дни през 2018 и 7,2 дни през 2019 г., което се дължи основно на организирани детски лагери, които са със среден престой от 10-12 дни. Друга причина в тази насока може да се изведе също и действащия визов режим, чиято инвестиция от страна на туриста се осмисля и финансово оправдава от по-дълъг престой в дестинацията.

Фигура 9. Динамика на отн. дялове на основни емитивни пазари в община Варна по бр. реализирани нощувки (Източник: ЕСТИ и Община Варна)

2. Проблеми и предизвикателства през развитието на туризма в община Варна

Основните предизвикателства пред туризма в дестинация Варна са свързани с кризисните фактори, съпътстващи експанзията на масовия туризъм. Сред тях с особена острота се открояват презастрояването и урбанизирането на курортните зони, неадекватното развитие на общата техническа и туристическа инфраструктура, некачественото кадрово осигуряване на туристическите дейности, моноструктурният характер на туристическия продукт, изразената сезонност на туризма и др.

За да функционира ефективно, системата за териториалното управление на туризма в България трябва да бъде *надеждно информационно осигурена* (Neshkov, 2012). Туризмът като елемент в системата на националната и регионалната икономики се нуждае от регулярен мониторинг, базиран на актуална и надеждна информация относно индикаторите за ефективност и качество. Без нея не би могло да се анализира правилно текущото състояние, а от там да се предприемат действия към регулиране посоката на развитие на отрасъла.

В настоящия момент методиката на НСИ не е в състояние да измери мултипликационния ефект на туризма и приносът му чрез преките, косвени и индуцирани ефекти, които той поражда. В изследваните икономически дейности на община Варна за 2019 г. относителният дял на сектор „хотелиерство и ресторантьорство“ заема 6-то място (4,53%) в структурата на нетните приходи от продажби, като по брой заети той се нарежда на 3-то място с дял от 9,5%, а по ниво на средната годишна заплата той заема предпоследното 18-то място. С настоящите данни не би могъл да се обхване допълнителният икономически ефект към другите тилови на туризма отрасли и от там да се измери реалния му принос в

регионалната икономика.

От гледна точка на **инфраструктурата** (общата и туристическата) и **суперструктурата** в община Варна може да се посочи, че липсва баланс между характеристиките на двата базови за развитието на туризма елемента. Налице е неритмичен достъп до разглежданата рецептивна територия от приоритетни емитивни пазари като напр. България (с основни емитивни центрове София и Пловдив) и Румъния. Туристите от споменатите пазари пътуват предимно с личен автомобил и достъпа до район Варна към момента е затруднен от гледна точка на липсата на завършен магистрален или скоростен път. От друга страна и двата курортни комплекса („Златни пясъци“ и „Св.Св. Константин и Елена“) са проектирани предимно за организирани туристи от гледна точка на използвания транспорт и не са осигурени достатъчно паркоместа за автотуристите. Всичко това създава дисбаланс при *взаимодействието между суперструктура и инфраструктура* (Dabeva et al., 2017) и поводи за рекламации и понижаване на удовлетворението от престоя.

Изградената мащабна и сравнително висококатегорийна **хотелиерска суперструктура** се характеризира с неефективно използване на капацитета на легловата база с основен превес в курортните зони като само в „Златни пясъци“ са концентрирани 58% от общия леглови обем в района. Благодарение на стратегическите управленски решения на мениджмънта на туристическите обекти през последните няколко години е налице ограничаване на негативните въздействия на сезонността на туристическата дейност в община Варна, като в периода 2013–2019 г. средната годишна заетост на МН извън активния летен сезон (от октомври до април) бележи ръст в порядъка на 3 до 5%.

Наблюдава се дисбаланс и липса на синхрон между категорийните характеристики на елементите на туристическия продукт между местата за настаняване с тези на хранене и развлечения, допълнителните услуги и други. Много от **заведенията за хранене и развлечения**, които са част от места за настаняване от клас А по смисъла на Закона за туризма (хотели, мотели, апартаментни туристически комплекси, вилни селища, туристически селища и вили), обикновено са с по-ниска категория, като често разликата е повече от две звезди.

Туристическото търсене към дестинация Варна се отличава със **силно изразена сезонност**, което е резултат на моноструктурния характер на местния туристически продукт, чиято основна част е летния морски ваканционен туризъм - с относителен дял от над 75%. Над 85 % от ношувките в дестинацията се реализират в периода от юни до септември, а само през юли и август дялът им е над 53 %. Стига се до свръхнатоварване на туристическите обекти и ресурси в два месеца от годината, докато през останалото време, тяхното използване е неефективно и нерентабилно.

Неблагоприятна дългосрочна тенденция е съкращаването на **средния престой** на туристите, като за периода от 2013 до 2019 г. той намалява от 4,9 до 4,4 дни. Съществен принос към наблюдаваната тенденция е и засилването на позициите на румънския и българския пазари, които има значителен относителен дял от общия брой туристи в община Варна и се характеризират с престой под средния за дестинацията.

По отношение **броя на пренощуващите лица** анализът показва, че 72 % от всички туристи са чуждестранни, а българите реализират едва 17% от **ношувките в местата за настаняване**. Силна е зависимостта от пазари като Германия, Полша и Румъния, които генерират над 52% от всичките нощувки в дестинацията.

3. Насоки за повишаване на устойчивото туристическо развитие на община Варна

Основните изисквания за устойчиво туристическо развитие на община Варна се извеждат, от една страна, от условията, на които туристическите компании и дестинацията, в качеството си на субект, трябва да отговарят, за да постигнат сами възможния икономически

успех, а от друга - става въпрос за увеличаване на положителните ефекти върху околната среда и обществото и намаляване на негативните ефекти предимно от масовия ваканционен туризъм, доколкото това е възможно. Запазването на социално-културното равновесие спрямо останалите елементи на системата е в интерес на самия туризъм, тъй като всяка икономическа дейност зависи от социалната ѝ легитимация, т.е. тя е от полза за по-голямата част от обществото и не обслужва единствено конкретни частни предприемачески интереси. Стратегическите насоки за повишаване на устойчивото туристическо развитие на община Варна като елемент на регионалната икономика могат да бъдат групирани в 4 основни направления: (1) *икономически*, (2) *социално-културни*, (3) *екологични* и (4) *институционални* (Strasdas et al., 2015).

(1) Икономическа устойчивост

Адаптиране на туристическото предлагане в община Варна към съвременните изисквания на новия „хбриден“³ консуматор. Той е все по-голямо предизвикателство за местните туристически доставчици по отношение на тяхната ориентация към иновации и устойчивост и изисква висока степен на гъвкавост в дизайна на офертата чрез сложни маркетингови и комуникационни стратегии.

Внедряване и прилагане на новите тенденции в **управление на качеството**, особено в сферата на обслужването, което може да допринесе за по-подходящо целеполагане, ценообразуване и подобряване на лоялността на клиентите. Повишаването на качеството на услугите в туристическите обекти може да се постигне чрез създаване и изпълнение на програма за управление на качеството на туризма в община Варна, съобразена с визията и целите на приетата дългосрочна *Програма за развитие на туризма*.

Засилване на **мултипликационния ефект** на туризма в регионалната икономика на община Варна чрез закупуване и интегриране на повече местни стоки и услуги в регионалния туристически продукт и ограничаване на вноса, в т.ч. и на кадри – от всички нива на туристическия процес.

(2) Социална и културна устойчивост

Като дестинация за международен туризъм, Варна привлича туристи целогодишно от цял свят, а през летните месеци (от юни до септември) в курортните комплекси техният брой значително нараства. Всичко това допълнително засилва ролята на публичните институции за **опазване на обществения ред, мира и сигурността** (Neshkov et al., 2015), които са задължително и необходимо условие за всеки район, развиващ туристическа дейност. Мероприятията свързани с оптимизиране на съществуващия и осигуряване на допълнителен кадрови ресурс от полицаи и пожарникари в к.к. „Златни пясъци“ и к.к. „Св. Константин и Елена“ през активния летен туристически сезон ще спомогне за опазването на обществения ред и контрола на шума за осигуряване на безопасна и сигурна среда.

Необходимо е да се подобри осигуряването на качествено **медицинско обслужване** в курортните зони около Варна, което да бъде съобразено с количеството туристи в съответните периоди на годината, балансирано и в синхрон с нуждите на градския център.

Устойчивото туристическо развитие е необходимо да гарантира **справедливи условия на труд**, справедливи заплати и да спомага за утвърждаването на туристическия сектор като желано място за професионална реализация. Заетите в хотелиерството и ресторантьорството заемат едно от последните места по размер на трудовите възнаграждения, което допълнително задълбочава дефицита на квалифициран персонал, а вносът на кадри от чужбина допринася значително за намаляване на мултипликационния ефект от туризма.

---

³ Има се предвид все по-непостоянното поведение на потребителите и все по-трудното им сегментиране на обособени хомогенни групи. Клиентите са все по-добре информирани и сами споделят своите впечатления с останалите, а туризмът задоволява нематериални нужди, които могат да бъдат противоречиви и подложени на силни индивидуални и социални колебания (Strasdas et al., 2015).

Туристическата индустрия играе огромна роля в **динамиката на културите** и силно въздействие върху ценностната система, поведение, бит и традиции на местното население. Устойчивото туристическо развитие на Варна като туристическа дестинация би следвало да търси баланса в отношенията „туристи – местни жители“ и да спомага за преодоляването на културните бариери и ограничаване на негативните въздействия, породени от масовия туризъм.

(3) Екологична устойчивост

Туризмът е един от най-чувствителните към **климатичните промени** икономическа дейност. Съобразно устойчивостта на регионалното туристическо развитие може да се отбележи, че управлението на енергийната ефективност и управлението на трафика чрез интегриране на „смайт“ технологии и развиване на *туризъм 4.0* са сред най-важните области, за да се гарантира това.

От съществено значение за устойчивостта на туристическото развитие е детайлното изследване и очертаване **на абсолютните граници на носещия капацитет** на дестинация Варна относно определянето на допустимите нива на развитие в дългосрочна перспектива. Неговите количествени и качествени показатели би следвало да залегнат като императив в съответните стратегически програми и проекти и да бъдат базова отправна точка в инвестиционните планове на всички заинтересовани страни – публична власт, неправителствен и частен сектор.

За повишаване на привлекателността на дестинация Варна е необходимо като приоритет в дългосрочна перспектива да се приоритезира **съхраняването на природните ресурси** чрез укрепване на брега, възстановяване на плажните ивици и почистване на крайбрежието във Варненския залив и езеро. За тази цел е необходимо да се планират допълнителни мощности на пречиствателните станции, които в качествено и количествено отношение да съответстват на нарасналия капацитет на легловата база.

(4) Институционална устойчивост

Тъй като туристическият продукт във всичките му аспекти се произвежда и предоставя от голям брой участници, са необходими огромни усилия за сътрудничество в туризма, за да може успешно да се проектира и продава продуктът „дестинация“. Затова ролята за **отговорността** в систематичното управление на община Варна е отправна точка към реализирането на насоките за устойчиво регионално туристическо развитие.

Въпреки че във Варна има редица големи водещи международни компании, които са постигнали определено лидерство на пазара, туризмът се състои предимно от средни и малки предприятия, което прави местния бранш твърде разнороден. Всичко това възпрепятства туристическата индустрия да се консолидира около общи стратегически интереси в **политическия процес**. За целта е необходимо на регионално ниво да се активизира административния потенциал на *Организацията за управление на варненския черноморски туристически район (ОУТР)* в координация с дейностите и отговорностите на ресорната дирекция на общинско ниво. Важна роля в медиацията между бизнес и публичен сектор изпълняват браншовите неправителствени организации чрез техните представителства пред публичните органи на централната и местна власт.

Общинската администрация трябва да предизвиква, обединява и координира усилията на всички заинтересовани страни за създаването и поддържането на необходимите за туристическия бизнес факторни условия (туристически ресурси, инфраструктура, кадри, нормативна рамка/правила), както и за маркетингането на дестинацията чрез качествени туристически продукти на достъпни цени, в достъпна дистрибуционна мрежа, които да са имиджово (марково) утвърдени (Neshkov et al., 2014).

Важно направление, свързано с възможностите за усъвършенстване на системата за териториално управление на туризма у нас, е разработването и внедряването на комплекс от индикатори за **мониторинг на туристическата дейност** и нейното териториално

структуриране и оптимизиране. За бъдещото успешно формиране на добавената стойност по цялата верига на стойността в туристическите дестинации е необходимо да се разработи национална стопанска и статистическа отчетност в регионален разрез, в която да се включат основни групи показатели за крайното туристическо потребление, разпределено по участници в стойностните вериги (Neshkov, 2012).

Заклучение

Ролята на туризма в регионалната икономика на община Варна и взаимовръзките му с другите елементи на системата се развиват възходящо следвайки и отчитайки световните тенденции в тази област, но са силно зависими от кризисните фактори, съпътстващи развитието на масовия ваканционен туризъм. Търсенето и подобряването на баланса между икономическите, социално-културните, екологичните и институционални фактори на регионално ниво са от съществена необходимост от гледна точка на по-доброто интегриране на туризма в регионалната икономика и засилване на положителните въздействия от неговата дейност. Устойчивото туристическо развитие е продължителен и сложен процес, който изисква: информирано и координирано участие на заинтересованите страни, които да поемат конкретни функции и отговорности; силна политическа подкрепа и ръководство; широко участие и от консенсус сред тях (Neshkov et al., 2015).

Поради моноструктурното развитие на сектора в дестинация Варна с основен превес на летния ваканционен туризъм и съпътстващите го ефекти и зависимости в структурата на регионалната икономика, все по-актуална става темата за допустимите граници на носещия капацитет. В този смисъл въпросът за екологичната устойчивост играе водеща роля спрямо останалите и ясно очертава взаимовръзките на един строго йерархичен модел, при който икономиката трябва да се подчинява на нуждите на местната общност, т.е. на социокултурната среда, а не обратното. Слага се знак на равенство между сегашните и бъдещите поколения както във финансово, така и в екологично отношение.

References

1. Friedl, H. (2002) *Tourismusethik. Theorie und Praxis der umwelt- und sozialverträglichen Reisens*. München und Wien: Profil Verlag GmbH.
2. Neshkov, M. (2012) *Turisticheska politika*. Varna: Univ. izd. Nauka i ikonomika.
3. Neshkov, M., Kazandzhieva, V. (2015) *Regulirane na mezhdunarodniya turisticheski biznes*. Varna: Univ. izd. Nauka i ikonomika.
4. Neshkov, M., Marinov, S., Kazandzhieva, V. (2014) *Vavedenie v turizma*. Varna: Univ. izd. Nauka i ikonomika.
5. Neshkov, M., Marinov, S., Kazandzhieva, V., Dyankov, V., Ilieva, G. (2014) *Konkurentosposobnost na obshtina Varna kato turisticheska destinatsiya*. Varna: Univ. izd. Nauka i ikonomika.
6. Rakadzhyska, Sv., Marinov, S., Dyankov, T. (2017) *Marketing v turizma*. Varna: Univ. izd. Nauka i ikonomika.
7. Dabeva, T., Lukanova, G. (2017) *Hotelierstvo*. Varna: Univ. izd. Nauka i ikonomika.
8. Strasdas, W., Rein, H. (2015) *Nachhaltiger Tourismus*. Konstanz und München: UVK Verlagsgesellschaft mbH.
9. Ministerstvo na turizma (2021) *Zakon za turizma*. [Online] Available from: <https://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/zakoni/zakon-za-turizma> [Accessed 14/10/2021].
10. Natsionalen statisticheski institut. (2021). *Rayonite, oblastite i obshtinite v Republika Balgariya 2013 - 2019*. [Online] Available from: <https://nsi.bg/bg/publications> [Accessed 14/10/2021].